

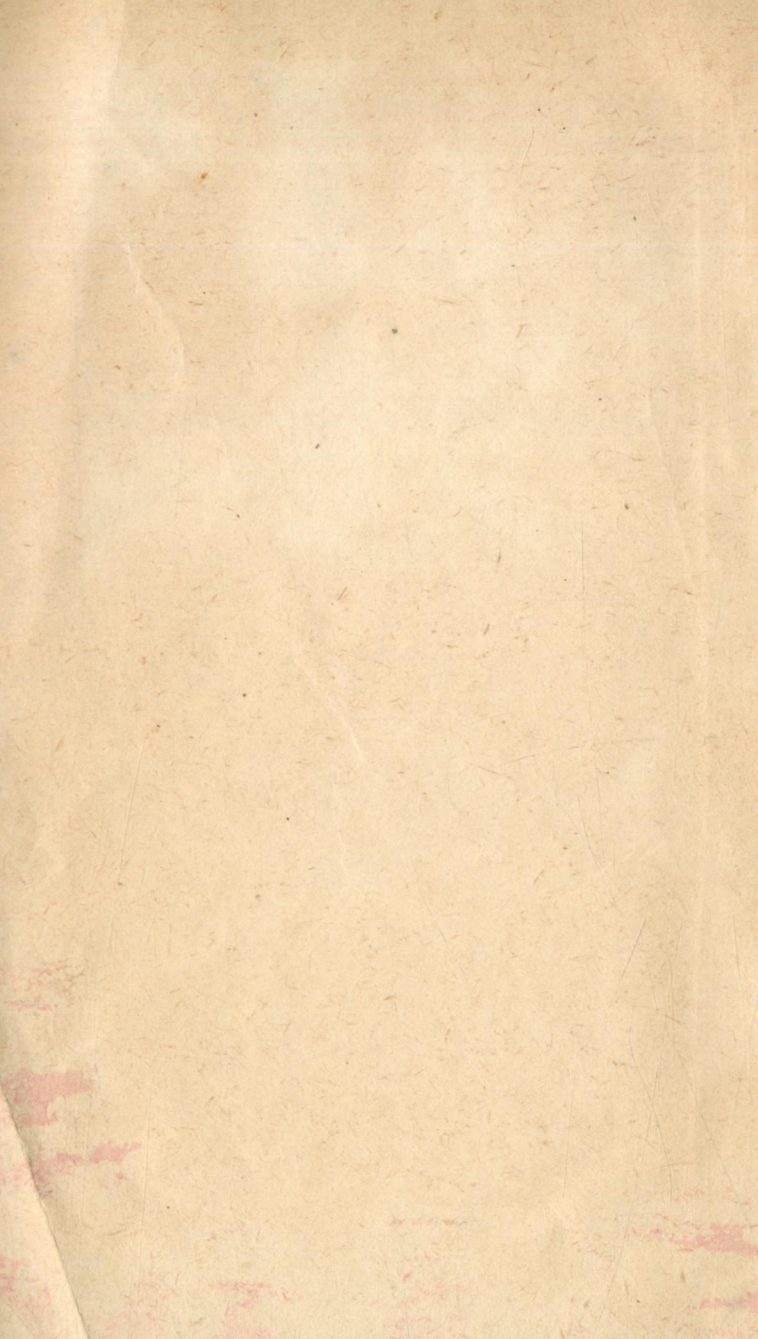
2-5 up

ЛННБ України ім.В.Стефаника

01181129 (N)

2107

ДЕНИС ЛУКІЯНОВИЧ.

II.

ПІД СВІЙ
ПРАПОР

RECORDED

INDEXED

B-5.187

ВИДАННЯ АРТ. ГОРСТКИ І ПРЕСОВОЇ КВА-
ТИРИ У. С. С. В ПОЛІ. — ПІД РЕДАКЦІЄЮ
— — — МИКОЛИ ГОЛУБЦЯ. — — —

II.

ДЕНИС ЛУКІЯНОВИЧ

ПІД СВІЙ ПРАПОР

Львів 1917.

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 1-17

Handwritten notes: "Май 78" and "СР 78-79"

Львівський університет імені Шевченка

8(c) J " . 117 - 1

80000

Ш 5(2-4к) 5-044

ВІДНАННЯ А. П. ГОЛЬДМАНА І П. С. ВОЗНЯКА
ТІПН. У. С. С. В. ПОДІЛ. — ЛЬВІВ. РЕДАКЦІЯ
— — — — — МІСЦЕВОГО ТОВАРИСТВА

ДЕННИК ЛЬВІВСЬКИЙ

ПРЯПОР
ПІД СВІЙ

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

~~Львівська бібліотека
АН УРСР
№ 11 60.091~~

З друкарні А. Гольдмана. Львів, Сикстуська 19

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 7.177

Над Печенією витала тиха, тепла
нічка, закутана в тусти хмари.

Хоч би і в більшу нічому — Карло
Печенюк знав дорогу.

ПІД СВІЙ ПРАПОР.

Поривався він до праці, до роботи на
близькій рудні провінції перед ним раски-
ну трапу; от його голос лунав уже від
Березиною, край села.

Парубок шов за ним на здогін і на
книанну не схиляв ся, помилуватись ти-
хомірними пахопами розкитких рун
на батькопій нині, освіжених доситним
холодом. Йому нильно було ще перед
ранішнім світанням добігти туди, де над
обріам лисівя ждвн примітний сірий
пруг. Туди до Селі Жураків, а там
при батьках жажуть Саша і Варка.

Карло пробурав ся сумоюсами обо-
режно, тихо, млягав, як тина, і не доло-
бляв навіть нічних звіряків ні птахів.
Ось перемелка, що одкигалася у житі
Печенюків, уже позад його. Ось уже
в дорках над змиваним потічком зацьох-
нан та залинців йому, в правіт одинокий
солоп його на дізніні, що до рснів ще

I.

Над Печенією витала тиха, тешла нічка, закутана в густі хмари.

Хоч би і в більшу пітьму — Карпо Печеник знав дорогу.

Де міг, перетинав гони, а на межах поринав у хлібах, як той деркач, що на близькій рудці пробігав перед ним росяну траву; от його голос лунав уже під Березиною, край села.

Парубок ішов за ним на здогін і на хвилину не спинався, помилуватись тихомірними пахощами розквітлих рун на батьковій ниві, освіжених досвітнім холодом. Йому пильно було ще перед ранішнім світанням добігти туди, де над обрієм лисніє ледви примітний сірий пруг. Туди до оселі Журавлів, а там при батьках жижуть Сава і Варка.

Карпо пробирився суголовками обережно, тихо. Плигав, як тїнь і не полопив навіть нічних звіриків ні птахів. Ось перепелка, що одкликалась у житі Печеників, уже позад його. Ось уже в корчах над заспаним потічком затьохвав та залящів йому в привіт одинокий соловейко на калині, що не вспів ще

одлетіти, бо жахався минати бовву лєнїю. Густо злітали з крачків і з викопу здовж польової доріжки святоїванські хробачки, як шрапнелі ліліпутів.

А тимчасом од справжніх шрапнелїв та гарматніх стрілів, далеко на заході і за Дністром займав ся серед глибокої темности і зараз погасав світляний блиск, проривали ся серед нічної, чуткої тишини вривчасті, здавлені згуки.

Не зважає на них Карпо, тільки споглядає, як яснуватий пруг на небосклоні більшає, і придає ход.

Ще тільки зоря розсвітала, як легкий шорох вітру розсунув груші в Журавлевім садку і перед Карпом замаєчів по тім боці обрис вербової огорожі і стріха на стебнику.

Не доходя до частокола, почув „пугу — пугу!“ Та пугача знає Карпо добре і зараз одгукнув ся „похвав — похвав!“ Пугач замовк, але Карпо пішов на його голос і простягнув руку на привітанне Саві.

— Ой не ждали ми тебе!

— То я пронає?

— Ми вірили в тебе, але не тут, не тепер ждали тебе.

— Якраз тут мене треба, саме тепер. Ти на чатах?

— У стебнику землянку підкопуємо, бо вже Москаль усіх нас переписав. Ходім до них, бо не відають, що тут скоїло ся.

— Іди сам. А перше поступи до хати, най Варка винесе закусити.

— Варка й Івга працюють із нами.

Коло стебника двадцять пар зірких очий зависло на Карповім рівнім чолі. І його огняні очі окинули 20 молодих, ємких постатий. Але ні з чиїх уст не зірвав ся запит. Всі знали, що Карпо прийшов в пору, що мав прийти. Як конопелька тремтіла Варка. На ній спинив Карпо довгий погляд, аж серце в грудях почало розтоплювати ся.

— По яких же пригодах добив ся до Печенії? — кинув Сава, мов сів на стіл, заставлений святим хлібом.

Всі стрепенули ся. Не знали, як їм бути, чи почнеть ся балачка? Вже поранкова благовість і його м'якче світло пронизувало нічну темінь, вже пташки киркали на гілках. Але Карпо покрив їх голос:

— Давайте всі позір! Оподалік од хати держати ся, а бачиш, що жандарми тебе пазять, — просто до землянки. Тільки сліду за собою не лишай!...

II.

Розійшло ся товариство. Аж тепер промовив Карпо, не до Сави, до Варки. Стискав її за руку і повістував, як з „уезда“ одставлено його до Львова, посаджено в тюрму „на Баторія“, як утік відтам і по Львові шниряв, поки незловлено його до шанців. При роботі його полюбили і він багато дечого навчив ся: інженірам ставав під руку. Та втік і од того тай пішов на село. А там приглянув ся, як той могутній розмах українства, що вислав У. С. С. в поле, не заломив ся перед залізною стіною, що в початках серпня виросла на українських землях; як святий жар роздутий у Шевченкові роковини тлів під грузом ворожого наїзду, щоб знов спалахнути.

— Найшли ся — кінчив Карпо — і грішники. Та се або жертви, або людці слабої волі.

— Чого такі слабі людці в нас накоїли, ти ще не знаєш.

— Кілквів на голові нам не тесано і тепер не дамо. Та через що ви саме в дідовій пасіці землянку копали?

— Поміж хати не тяжко тут добігти, а вивіз небезпечний, бо вже в ньому стрілецькі рови копають.

— Гармати стягають, харчевий і полевий обози в десятеро збільшили.

— Їх дні почислені, тому я так добивався до нашого Коша.

— Він оживе! — заграла Варка очима.

— Перед Москалем треба виховатися — грімнув на неї Сава.

— Лиши мені журу — втяв Карпо. До ночі все одно треба ждати; тепер я засну, бо три добі скрадався до села. Цілими днями робив по полю з людьми, а ночами мандрував. Якже у мене дома, здорові?

На сей запит Сава безрадно мовчав, а Варка здержливо успокоювала: мама здорові і сестри...

— Як другим невесело, так і їм — додав Сава.

— Дідо живий? — питав Карпо крізь сон.

— Живий дід Лавро, але ти спочинь, а ми йдемо.

III.

Суворій кошовий не дуже виявляв зворушення перед товариством. А проте серце його колотилося живою радістю, скоро побачив свій січовий Кіш і стиснув руку Варці після п'ятимісячної розлуки. І коли сон клеїв його повіки, живо стали перед ним усі незабутні події, що заставили його тинятися.

У вересні минулого року заняли Москалі Печеню, а після побідної битви під Перемишлянами і по здачі Львова розсілися в селі.

Зразу пів біди-лиха, салдати не дошкулювали. Але по Йорданських святках старого віта скинуто, настановлено вітом донощика, а там пішла війна з „мазешинами“.

Василь Мокрий навів таку біду на село!

Він мовчав, доки начальником повіта був Кубанець Федоренко, а в Печенії на постою були здебільшого самі Укра-

їнці. Колиж їх вислано в Карпати, иньшим духом занесло, тоді Мокрий виріс. Усе зрадив, що треба було ворогам знати — усе сказав.

Настало в селі пекло, а найбільша кара впала на Печеника Яцка. Коли 2. вевересня того року одправлено зі Стрия усіх сорок Печеніських січовиків непринятих до У. С. С., Карпо приніс захованый на грудях січовий прапор з портретом Хмельницького. До Стрия несли його гордо попереду печеніської та бачочинської чети. А хоч небаром вернулися зі Стрия з раною в серці, не стратили віри в Україну і Карпо ховав прапор на кращій часи.

Тому того прапора не могли найти не то салдати, але й жандарми, хоч шукали пильно і висікли всю родину Печеників. Саме на ту хвилю, коли господині одчухрали 20, а дід Лавро після „сікуції“, білий як стіна, стояв іще в сінях, Карпо надбіг із села просто під будки. Побитого до крови одвели в хату, де кінчився допит з Яцком.

Карпо одмовив коротко: я заховав прапор. Ви його не достанете в свої руки. Він для нас знаком самостійности, ви її не зломите тай не зломите.

— Ну, так я тебе сламаю! Негадай — мазепінець! — скричав старшина і вирячив очі на Карпа. А той і собі не зведе ока з противника.

— Навіть мене не зломите. Мучити мене можете, але зломити ні!

Москаль затунав ногами.

— Таких як я — пів нашого села, міліон у галицькій Україні.

Злетів на Карпа п'ястук старшого, а сам старший крикнув у безтямі:

— Убіріте ету скатіну! — убою как сабаку!

Схопили кошового і з тої пори не бачили його печеніські.

IV.

— Сава заходив до Карпа зараз по службі божій. Та той спав, хоч час до часу землянка здрігала ся од гарматніх стрілів. Згодом прийшла Варка і закликала Карпа по імя. Тепер він скочив на рівні ноги і вицілував кохану дівчину

щиро. Навіть не завважав, що вона збентежена.

— Тужила ти за мною, Варко?

— Ми всі тебе визирали.

— Всі, але я про тебе одну питаю.

— Тай я з ними.

— Тільки з ними. Яж для тебе не тільки кошовий?

— От пощо тепер про таке говори-ти; а ще ти сам добре знаєш?

— Що з тобою Варко? Щось таїш од мене?

— Я лиха. Щойно отсею рукою вибила салдата по пиці.

— Вяз до тебе?

— Підлабузнював ся ще з весною. На Великдень лізе з своїм рилом христовувати ся. По тім засідав ся тай переїмав мене, а тепер зловив і тягне. „Ти пайдьош со мной на пазіцію“.

— Сава не поломив йому костий?

— Сава зробив ся поміркований. Казав мені ховати ся і нікуди самій не виходити, аби такі ще рахунки не псували справи.

— Добре, що тепер ті рахунки вже я беру на себе.

— І землянки не хотів копати. Я почала з Івгою та з Галкою; тоді пристали і товариші тай не дивили ся на такого осаула.

На те прийшов Сава, а перед собою котив здоровенну бочку.

— Я гадав, Саво, що ти на бенкет кошовому повну котиш.

— Се на воду промимрив Сава — беріть рискалі в руки тай трохи вкопаємо її.

— Що вам обоім нині? Не пізнаю вас...

— Після того, як тебе взяли, скоїло ся в нас чимало лиха.

— Але ще не пропасти нам? А лих — то з ним побороти ся.

— Тай нині от російський капітан заповів людям, як вийшли з церкви, що вівторок має кожний зголосити ся до спису, а в середу, тільки дзвін задзвонить, мають з усіми статками з села виступати.

— Сава, а миж готовили ся до того. Вже землянка викопана. Радуй ся, що пора прийшла.

— Все село піде з димом, усіх поженуть.

— Хйба не тому, що ми до Стрілців зібрали ся.

— Тай чи не встоїть ся ще Москаль — не знати. Дві неділі тому перебігли туди Німці аж під Григорів, а потому муїли одступити ся за Дністер.

— Тепер Німці в Стрію безпечні, а Москаль у Львові на грані сидить, тому і віден муєть уступити ся. А ми до У. С. С.

— Другим наворотом.

— Так, другим наворотом. Тоді нас не прийнято, але з того часу змінило ся чимало. Наше українське Військо Січове

добуло собі такої слави, що воєнне начальство радо його мати як найбільше.

— А ти не казав нам нічого — питала Варка. — Відки знаєш?

— Од Стрільців, що роблять вивідну службу. Як в осені австрійські війська одступили на мадярський бік, тоді Стрільців ділено на двадятки. А мали вони закрадати ся на зади ворожої армії і робити там як найбільше шкоди. Та замість того вони били ся явно і славно. Коло Верецьких 2 чети Дідушкової сотні спиняли 8 тисяч Москалів од рана до ночі, а під Букачем сотня Будзиновського і Дідушка били ся 18 годин з чотирма полками російської піхоти, та ще й з полком кінноти і тим вратували цілу дивізію австрійську. Колиж під кінець січня почав ся з Карнат загальний наступ на Москалів, тоді У. С. С. бороли ся як льви, а вже найбільшою, вічною славою вкрили ся на Маківці. Достали за те велике признание.

— Нас там не було!

— Прийде і наша. Німці підуть за кордон, бо на сеж і ведеть ся ту велику війну, щоб кордон пропав раз на все.

— Щоб воскресла велика Україна! — кликнула Варка.

— І воскресне! Навіть Румунія бажає України. Вона готова йти з Німцями, але домагає ся, щоб між нею і Москвою Україна стала заборолом.

— Тимчасом Москаль ще сильний, як медвідь у гаврі і добре нас тисне! — твердо промовив Сава.

— Чуєш Карпе? Він завжди такий обережний.

— Бо він не мисливий, не знає, що медвідь у гаврі слабий, бо тільки лабу ссе. Тай ще московська гавра не тут, а над Волгою. А в карпатській гаврі обсмикали його добре наші славні Стрілці.

— Та тільки обсмикали.

— Досить мені того, Сава! — кликнув Карпо — коли так говориш, не йди з нами. Я одпускаю тебе з нашого Коша.

— Не ти один приймав мене Карпе, не ти будеш мене звільняти.

— Приняв тебе збір, тобі вольно завтра на збірці стати проти мене.

— Нарізно можу тобі сказати. Чуй раз. А на збірці ти мов у трубу граєш і ми тебе слухаємо, як колоски вітрового подиху.

— Важка справа, я на збірці сам спитаю, бо ти може бунтував!

— І я піду за Україну умирати.

— Я йду битись, побіджати.

— Та на збірку в тебе завтра і часу не буде.

— Хочу знати, чим лякаєш мене вдруге.

— Молити ся підеш Карпе, на могилі свого батька.

— Вбили його? за прапор?

— Убили.

— Сто голов розібу за ту одну голову, сто грудий проколю! — зірвав ся Карпо і непомітно струснув із віїв янтар один і другий.

— А вилазь но сюди, Карпе тай покажи ся.

Карпо пізнав голос діда Лавра і миттю вибіг до його.

V.

— Хто вбив тата? за що? як?

— Бідний мій Яцко! Який добрий син, а як усі шанували його! Всипотили нас кати...

— Я в нікого дознати ся не можу. Тамті мовчали, а ви, діду, плачете! — кинув Карпо, дідові руку цілуючи.

— Нагадав ти мені його, сина єдинородного, замученого неповинно.

— Як і коли?

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 7.177

Львівська бібліотека

АН УРСР

№ И 60.091 ✓

— Тебе взяли Москалі в четвер, а в п'ятницю зробили трус. Пів села перебушували. Всі люди тримали ся. Але власне за те Москалі підпалили наш „Народний Дім“ з двох причолків, тай ще наказали ратувати. Не ратувати працю нашу, гордоці наші! Яцко кликнув на Олексу і Гаврила і пустив ся бігти. Поки за ним котрий рушив ся, вже московський жандарм підскочив, добув револьвера тай бевхнув Яцкові в голову. А тут, диви, на другій вулиці бухнула полонінь на громадським шпіхлері. І Москаль сказив ся: підбіг з револьвером до воріт, пострілив Олексу тай зводить руку на Гаврила; тільки щастя, що той утік і скрив ся на під.

— А люди-ж як? визирали зза острішків?

— Мало хто з нашого кута був дома. За те наше добро, що пішло з димом, я сам зробив ся палієм. Відплатили й другі. Але за кров неповинну розбишака непокараний.

— А мені хйба би руки всохли. Кажуть, що наш рід од Печенігів і по нашому родови пішла назва селови. Найже нецвинна кров не присихає тай ніколи не мемо цілувати тої руки, що нас бе.

— Не цілували, не мемо цілувати.

— А розбишака?

— Не забавило, як цішов на цнціші постої. Сенько причіпив ся до підводи і вишукав його. Прийшов аж на Великдень, але я не мав кого послати. Вдруге

Львівська бібліотека
№ 1111

Львівська бібліотека

№ 1111

№ 1111

уже мама хлопця не пустила тай я не зволяв.

— А з тамтих Печеників не найшов ся ніхто?

— Веснували, мали свою журу, а там і охололи. Але тепер стягає Москаль усі постої на Дністер і Сенько пазить по дорогах днями і ночами.

— Дві оці не доглянуть того, що чотири.

— А вже в середу нас вигонять.

— До середи далеко. Піду тепер до мами. Вони знають за мене?

— Мала їй Варка сказати. Вона й мені доповіла, тай я з церкви до тебе тай до моїх бжіл.

— Наша пасіка тут?

— Перевела ся синку, всего пнів пять перезимувало тай я звіз їх до Онїхра.

VI.

Карпо загадав спитати у Варки про свою маму. Але Варка була вже коло хати, а там щось її замануло підійти до воріт. Подала ся од них скоком, але за нею вгнав ся в двір козак на коні, перехилив ся, схопив дівку за стан тай розігнав коня вскач. Короткий оклиц. Заколюбав ся козак у сідлі. Вибігли з хати отець і matka тай молодші діти, але за козаком тільки закурило ся. Карпо схопив ся на рівні ноги, зробив два стунні в хаті, але пристав. Приклав до чола долоню, бо проти сонця не міг бачити, котру дорогу вибере грабіжник. Од Журавльової хати кілька пар очий зорило за верхівцем. Понесло ся й голосіння дітей і тільки по хвилі доглянули всі; як за Медведевим городом виказав ся іздець з добичею тай од дороговказу закрутив на доріжку до вивозу, що вела до Березини. А тоді поскочив парубок, як од зрадливого вистрілу олень, ухопив добрі липові вила, що вже як гарно висохли у діда Оніхра в пасіці, тай побіг межами до Панькової кринички в ярку.

Козакові її не минути, а до ярка спадає доріжка наглим закрутом.

Карпо присів край дороги і хвилину прислухався до тупоту їздця, що гнався далеким обїздом. Ледве Карпо чоло втер, уже кінський лоб виринув над берегом і вороний храпнув. Тоді Карпо мигнув як дух, підставив гострий кінець держака і кінь повалив ся, тільки ногами збив на дорозі. З пробитих персів навіть косиця не грала, бо остав ся в них держак. Карпо донав Варки. Її зовсім пригломшило, бо козак пустив її коміть головою. Сам він скочив на рівні ноги. Одсунув Карпо Варку, виняв її хустку з рота, штрикнув.

Геннули груди до грудий, ані голосу, ані стогну — земля стугонить. За глухим бевхом переверти і тихо... Карпо підняв ся, у весь ріст випрямив ся. Розглянув ся і наче вийшов з темного. І ще було йому раз ясно, раз чорно, бачив на землі раз трупа, раз чорного щось.

Помітив Варку, все пригадав. Одтягнув козака в яр, покинув між корчі, заходив ся коло Варки.

Лишив її тай пішов до вбитого. Той лежав молодий, насуплений, хикацький.

— Така тобі смерть, небоже, — покивав Карпо головою — смерть за отечество, смерть в „асвабадітельной вайне“. В козака за ремінь зачіпила ся Варчина сержка. Карпо сіпнув її, сховав. Тоді й преспокійно одняв у вбитого пістолі і вернув ся до Варки.

Сава був уже до помочі. Одтягнули вороного за його паном, облили Варку водою і Сава повів її на зустріч батькові.

Карпове захмарене обличчя повивали звої диму, як стояв край луку. А там жура злетіла. Через хвилину, і він простав до пасічиска, поніс ся легким, смілим ходом.

Вечірній холод приніс полекшу Варці, у вечір пішли Журавлі з рискалями до Панькової криниці, а Карпо на цвинтар.

Обіймив хрест на батьковій могилі, розгадав його життя, його труди в громаді.

— Буду я далі працювати, як ти мене своїм живим прикладом навчав, твоє діло не пропаде! Може нам ворог убивати батьків, але їхню роботу продовжати муть сини і їх мисль обновить ся, як одрождаєть ся жито на рілі. Наш прапор підніметь ся, як обчімхане дерево, що наливаєть ся свіжими соками, в цні грубшає, пускає парости, а верхівя знімає ще вище, плавати у сонці.

Запала ніч і білі хатки поринули в ній, тільки в салдатському обозі на майдані пересунеть ся каганець, як ті звізди, що котять ся по темному небі.

Од Львова ніс ся без ушину далекий, притишений поголос гарматніх стрілів, але тут близше, над Дністром, що стихнуть залізні звірі, то знов гарчать.

— Прийде на вас чорна година! — погрозв Карпо і пішов до мами.

VII.

Що мали в Печенії в середу дзвонити на тривогу, то задзвонили вже ві второк.

Ні світ, ні зоря прокинув ся Карпо. Та хто в селі спав?

Од Демні миколаївської налітав уже не поголос, але важкий гарматній гук. Нагло й на Дністрі заревіли гармати од Жидачева по Журавно і геть долів. Горби задрожали, земля захитала ся, цілий шмат од журавенських пагорків аж під залізний шлях розходив ся. Близь Дністра потоками зливають ся огонь і залізо: земля поборана, камінь полуцаний, дерева похиляють ся, хати палають, люди і коні вбиті. Од Дністра геть-геть

далеко шум, клекіт, метушня. Так у грізну повінь, що навкруг підходить. Не втечеш!

З гори, од залізничого шляху надбігали війська, котив ся обоз, як туча, з долу од Дністра пригнали під село бакочинських з дітьми, з худобою, що хто захопив з убогих статків. Люди чорні од пилу, од гризоти. Заповняєть ся Печенія, мов вовчий діл.

Аж громом грянула жасна вість: „Львів втрачений, ворог жене наших усіми битими дорогами“.

— Достали ся ми в залізні пруські кліщі — кажуть до Карпа підофіцири, постояльці в його мамі.

Дзвінки по телефоні дзвонять, самоходи бють ся в той і в другий бік, взад і вперед, кінні садять в гору і в долину, а з півночі то не хмара суне, то полчища піхоти перевалюють ся через Новошинський горб, нема їм кінця, нема лічби.

Ой мечі рубати муть, багнети колоти, кулі півкати.

За військом пригнав ся пишний штаб, спинив ся і закотлувало знов. Бакочинських вгнали в село, на печеніських дзвони дзвонять, з села виступати; печеніський обоз на південь. Підходять салдатики до господинь: „З якою охиттю ви кидаєте свої оселі і ниви перед самими жнивами, з такоюж і ми йдемо на Дністер. Теж на жниво, але на криваве — благослови матушка!“

А під хмарами галич бєть ся.

Перед запором бервена на воді виром кружляють: іде військo — всі дороги запертті, всі проходи завалені. Аж прорвала ся струя тих, що тут родили ся, з землі живили ся. Важко підносити ноги до такого ходу, але йде філя на північ і ще в дзвони дзвонять. Одних тримала земля міцно-цупко і філя їх не змила, другі сунуть ся валкою, а валка ледвеньки обминаєть ся з запасними сотнями. Що протиснєть ся, то мішаєть ся з харчевим і воєнним обозом, то розступаєть ся перед послами на швидких конях, вкритих піною.

І хто поглянув на ниви колосисті, на збіже і пашу, що ждали серпа і коси, той при першій запорі одлучав ся і йшов у якийсь сховок. А валка суне, сонце її жарить, кептюга припадає. По полях котить ся плач людський і рев худоби; земля погинаєть ся од тягару, етогне од горя живої твари.

Військo йде. Збруя дзвонить, іржуть коні. А гайвороння палітає, налітає, налітає...
Кра... кра... кра..

VIII.

Карпо не скрадав ся. Минаючи три липи біля містка, одрізнув ся од валки тай звернув на суходільські суголовки, як би на приказ начальства. І їхав вільним ходом цілі одні гони, аж де поняла ся чешиця: терен, дереза, свербивус.

За возом мотали рогатими лобами дві дійні корови, на возі мамуня кондосили ся коло дробу з найменьшою донькою, бо старша сиділа побіч Карпа. Як треба було зїхати в балку, він кинув їй важки і обернув ся до мамі. На його блідих щоках заграла дві червоні латки, як на гдулях перед Спасом, та збігли що та шума; на чорні алмази зсунули ся повіки, а проте очі зза них блисконули:

— Бувайте здорові! — Скочив з воза, а мамі завмерло слово на устах. Коні не спиняли ся, Карпо рушив.

— Карпе! — на нього гляділо шестеро покірних очий, у голосі матери

тремтіли слези — пришли Сенька! —
Мамина голова, повязана хусткою, хита-
ла ся на вязах, як диня на бульбоні.

— Пришлю вам Сенька...

Хотіла мамуня ще щось сказати, але
тільки глибокий сум охмарив її обличчє.
Розійшли ся мовчки.

Карпо випрямив ся. Пішов під лиши
і виріс коло них, як стрункий явір на
межі.

Сонце підбило ся ще вище, палючим
вогнем обсипало поля, солоним потом
обливало валку. Зіркі свої очі затопив
у ній Карпо, аж побачив на зеленому
возі чоловіка з чорними очима, з силь-
ними ярмовими костями. Не вуси в ньо-
го, а два снопи, як у всіх Печеників.
Карпо поправив шапку на голові і за-
раз малий хлопчина з зеленого воза при-
пав зайчиком, пасти ся під трьома ли-
пами на межі, а зелений віз котив ся на
суголовки.

Карпо пішов хутко по межі, а за
хвилину стрибнув на їзжаний шлях за-
литий од берега по беріг такою повіню,
яка туди хиба колись, може перед віка-
ми, перед віками плила. І він плів з нею
тай свинив ся, скоро надлетіла з горба
фургона, як ті чумацькі мажі, і чвалала
проти валки й розбила її на двоє. Карпо
скочив на віз у бігу, присів на васак,
ноги викинув верх драбини і зайшов
у свобідну балачку з салдатами, наче то-
варипш давно знайомий.

Пізнав ся їм Карпо самохіть, що шукає прапорщика Ханенка, бо назначений до земних робіт у його саперському відділі. Забавляв ся розмовою, частував телефоністів тютюном, але не хотів пересідати ся і весь час його соколині очі пробігали правим берегом гостинця, пильно перешукували стрічних, аби не пропустити ні одної твари.

Замість сподіваного попадали йому на очі укріплення, його ухо ловило розмови телефоністів про те, що за дві неділі, як одкинуто відсіль Німців, вирости тут закони й засіки і більшали, чим ближше Дністра.

Але — укріплення! Під горбом край дороги стояв хлопчина без шапки. На чорному, засмаленому обличчю горіли два вуглики під бровами вже насупленими. Туди Карпо дав кивок і сів поміж солдатів, звів мову на Карпати.

вмиє нимляроМ дін од ітєз я нє вє
ветноє? *чтєд ідєт вєтєрєв П. лтєрєв
до єждє Нє дєжє вєтєрєв Фїодорєв
одєт і єнєлє в ітєт одєрєдєт єжє в вєтєрє
“тїдєт хнємєт од жнєтї”. нтєтєрєв єтє
єжємєт втєтєрєт нєтєт нєтєт вєтєрєв
єдєт вєтєрєв нєтєт нєтєт нєтєт нєтєт нєтєт

IX.

У Бакочині посеред мертвого села, занятого самими тільки запасними сотнями порядкував прапорщик Ханенко тай спинив його :

— Кудиж ти снуєш ся, очайдушний земляче? без тебе я, наче без правої руки.

— Жандарми погнали мене з юрбою виселенців аж під Новошин. Спасибі молодцям, визволили тай підвезли мене до вас.

— Злазь, небоже, тай приймай ся за діло; мого вістуна і так мені не оддають, а тиж тямш не менш його.

— Прощайте, панове товариство!
— Всего кращого!

Карпо зліз, а чорнявий хлопчина з чорними очима поїхав на фірі далі.

— А знаєте, Степане Петровичу, що мене дали до вашого відділу за кару?

— Хтож тебе карав?

— Віт, господин Васілій Фїодоровіч Мокрий.

— Його й по батькові величали?

— Сам себе величав, бо ряний кацап. Він ураз і жандармом переслідував мене і я згубив ся був. Тепер пока-

зав ся в селі, бо під Москалями земля горить. „Протерли тобі роги“? спитав мене Васілій Фйодоровіч. „Не дуже, одказав я, вже відросло тай я вспію і тебе ще поколоти“. „Ідиж до земних робіт“, покарав мене, „трохи меш колоти землю грацьою, аж німецький шрапнель тебе вбе“.

— Спасибі твому Васілію Фйодоровічу. Тепер, хлопче, підеш копати становиска під гармати. Ось тобі рисунок; а я пороблю ще поміри. Поки сонце збереть ся сідати, мушу бути готовий.

— Добре, пане четарю, справлю ся. А ждати вас?

— Звісно, що мушу оглянути. Але прийдеть ся тобі копати може і всю ніч. Хиба потиснеш на своїх хлопців.

— Я натисну, а ви їдьте. Погляньте на сонце!

А сонце справді збирало ся сідати. Широком кружалом зсувало ся над край дашинського кряжу і вже од лісу тягло несміливо прохолодою після денної жарі.

Карпо промив очі од пилуги, забрав од Ханенка рисунки — тай до роботи.

Х.

— Відшукав, Сеньку?

— Відшукав, Карпе.

— Я так і знав. Бравий козак з тебе, будеш отаманом.

Смагле лице у хлопчини просіяло радістю великою.

— А далеко?

— Ні, в самім Бакочивї, та ще й близько.

— Проведеш мене.

Пішли. Хоч і не разом, та до одного. Таких, що йшли за своїм, було в таборі багато і ніхто за братами не додивлявся.

Нагло перейшов Сенько на другий бік дороги. Ще би не всів вимовити слово, як з бічних суток випали два їздці. Під одним, молодим коник гарцював, другий їхав спокійно. Карпо сягнув рукою за пояс, але рука опала. Лице його осталося мов з каменя, тільки очі пронизливі, блискучі окинули худощавого жандарма, що з нехотя сидів на коні і задивився кудись далеко. Пробивали його ті очі двома стрілами і жандарм повернув ся.

Брати розійшлися мовчки, як треба було минати тяжкі вози, що з грюкотом котилися за верховими.

Безсилий сокіл падає в гущу голодний, як добичі — пташки не влучить.

XI.

Тай по дорозі тай за роботою обдивив ся Капо укріплення, бо цікавив ся.

Помітив, як були заложені. Ліве крило заслонене багном, праве могло в потребі найти лучбу з жидачівським відтинком. Тай непроглядний же сам журавенський відтинок, який непроглядний! Журавенські сугорби то піднімають ся, то спадають позаду пагорків, наче на те, щоб око ворога не дослідило, що зроблено для оборони і в котрому місці. Що там pomoже Німцеві, що він пустиць з рефлектора світло. Хибаж є на літаку такі очі, таке світло, щоб проглянути крізь ліси та горби? Ой, твердий горіх буде з тих журавенських горбів. Ні, Степан Петрович сказав просто, що їх ніяким приступом не возьме; „багном, ачеїже не обійде нас Німець“, засміяв ся він.

— Поки впаде Галич.

— Тоді на Гнилу, або й Золоту Липу.

— І того треба ждати? — спитав Карпо.

— Невгадно, яким розгоном піде Німець зпід Львова, як задовго вдержить ся наша армія над Вислою, над Бугом і над Прутом. Та хай їм кат! усім тим арміям — підняв Ханенко п'ястука в гору — ми з роботою готові тай на сьогодні шабаш. На завтра ще передам тобі поміри.

— А послі?

— Що послі! Хто на війні про се пита? З дня на день живеш... Тепер закусить тай у стебло.

— Стебла дасть Біг.

— Стели під голови вашої вельможності який небудь кобер, верітку, а то й кулака. Аби спати.

Ханенко хильнув коняку просто з пляшки, підніс Карпові і ще раз потягнув, не закусуючи.

— Ви сказали, що Німець міг би зайти багном аж за плечі нашого корпусу — почав Карпо — та хибаж наші не помітили би? сторожі там не виставлено?

— Бридня тобі по голові ходить. На багні варти ніхто не виставля і багном ніхто не піде. От, випити ще чарку. Не приймеш до себе? так самі випємо.

Степан Петрович випивав один і другий раз і потемніло йому обличчя.

— Абищицю говориш, теревені городиш, баляндраси. Аби Німець багном

зайшов! Та хай заходе, а тобіж що? Вдарить з гармати на сьому, чи на тому березі Дністра. На одно вийде, чи австрійський кабат, чи московську шинелю шрапнель розірве. „У городі у Глухові стрельнули з гармати, не по однім козаченьку заплакала мати“... — проспівав прапорщик. — Міркував я, з гадками бив ся. І тут шкода і там; тут боляче, а там гаряче. „І сором тут і сором там“ — казав Тарас.

— Не перша то братовбійча війна.

— Та иньшим складом, хлопче, иньшим складом. Се боляче, ой боляче! Кожняку в мене вже не має, говорить про те не хочу.

— Я з вами не згоджую ся, Степане Петровичу. І тоді й тепер Українці помагали комусь чужому панувати на Україні.

— Можна тобі згоджувати ся, або й ні. Од того нікому ні користі ні шкоди. Та не можна тобі забувати, що ти завтра стаєш дуже рано і що тепер ти не в Печенії на вічу, а тільки в таборі під воєнним правом.

— Степане Петровичу...

— І про багно не треба стільки балакати, земляче.

— З одного приводу я хотів виправдати...

— Виправдуй собі, як хочеш, я нічого не чую, я сплю.

Ляг і собі Карпо. Може і Варка виказала ся в ту хвилию з землянки тай блудить очима по небесній стелі цьвяхованій злотими гвіздками?...

XII.

Тільки що викликав Карпо перед очі образ Варки, тільки що почав любити ся ним, як озвав ся пугач

Карпо мов подих висунув ся з хати.

На дворі блакитна ніч приманливо зоріла, там та не там горіли огні, а смуд і дим вгризав ся в пахучу свіжість.

Дві тіни скрили ся під яблуні, пересунули ся поїд черешні, пропали за калиною і виринули аж перед ясным блиском ватри на леваді. Під темною нопоною дьорґала свічечка на вдовинім столі. Округу неї порали ся салдатики-горопахи: хто їв, хто готовив, ті шили,

другі щось довбали, а хто нудьгував тужив.

Сенько і Карпо минули огняний язик і знов поринули в темряві. Вийшли на вузку доріжку, обложеною садовою листвою.

— Той похнюплений, молодший? чи вгадав я, Сеню?

— Ти вгадав, а я не забув.

Праворуч, коло церкви докинута хмизу до вогню і він потах, а там розгорів іще виднійше. Тоді на горбичку побіч явора мов на долоні виказала ся землянка накрита дошками. Обидва брати глянули в той бік.

— Я сам туди дійду вже.

— Він там є.

— Вертай ся, козаче. Передай товариству поклін од мене. Як я не прийду, най Петро Хвойка веде їх до Стрілців, не Сава.

-- Ти прийдеш, отамане!

— Прийду, козаче! В землянці не зоставай ся, йди до мами.

— Нема там з ними нашого роду?

— Мама плаче за тобою. Прощай, братіку!

— Приходь, Карпе, в щасливу годину.

Шугнув Карпо у сад, як за ним полинула з левади пісня:

„Ой на горі, на могилі,

„На широкій Україні,

„Лежить козак над горою,

„Закрив очі муравою.
„Що в головах орел кряче,
„А в ніженьках коник плаче.
„Встань, козаче, та просни ся,
„На Вкраїну подиви ся,
„Вже й стремена твої стліли,
„І лице твоє не біле,
„Орди очі повиймали,
„Турки шабельку забрали“.

Піднімав ся Карпо на горбок, як знов при огні коло церкви заспівав тужний голос:

„Зелена дібровонька
„У три ряди посажена,
„Там доріжка показана.
„Край доріжки явір стоїть,
„Під явором козак лежить.
„В правій руці коня держить,
„А лівою росу бере,
„На серденько поливає!
„Серце моє дροжачеє,
„Тіло ж моє трудячєє,
„Задумало помирати“.

Пристав Карпо, задумав ся на хвилину.

Заслухав ся молодий жовняр під явором, край дороги на горбі. Прикипів до землі, як під ноги йому впала тїнь. Зірвав ся і скочив, як перед ним виріє Карпо. Той вирвав пістолу зза пояса, жовняр не хапав ся до зброї.
— Ти застрілив мого батька!

— Стрільай мені в груди — і розгорнув сюртука. А в Карпа весь завзяток, що дві добі накинав під серцем, нагло стопив ся, спілив.

Жовняр не дивив ся на Карпа, тільки слухав, як під церквою співали:

„Як би в мене сестри були,

„Вони б мене оплакали,

„Оплакали, обтужили

„І в могилу положили...“

Карпо глянув на ворога, а той ні його, ні смерти перед собою не бачить — і він заткнув пістолю за пояс.

— Чому не стріляєш? вкороги муки і жалю.

— Хто ти такий?

— Хлібосольний хазяїн, Полтавець. Нікого я не вбивав, комахці смерти не задав, аж війна зробила мене душегубом.

— На щож ти мому батькові життя взяв? — І Карпо сказав йому, який був його отець.

Федір Чабан слухав і в землю встав:

— Я й досі не знаю, що тоді сподіяло ся зо мною. Слабував я потому і душі своєї не ісцілив досі. Покуту чинив, захищаю од втрати і кривди тутешніх земляків моїх, а душа не ісцілена.

Посідали під явором і Карпо розказував, як то Полтавців, Харківців і Киян; Чернигівців, Подолян і Волинців

і Білорусів таї Кубаїців, усіх синів широкої України одурено і послано буцім то з чужим царем у полі бити ся, а їх послано на Галич тутешні слободи нівечити, кривавий, культурний доробок руйнувати.

Нічна пітьма до решти розпливала ся, прониклива свіжість досвітку побудила ранні пташки у кущах, як прощав ся Карпо :

— Спасибі тобі, земляче, що не осквернив я кровю своєї руки. Яж маю в чистому полі за Україну воювати. Коли тисячі гинуть, мені не жаль тамтого грабіжника, а ти йди, добро твори. Я тобі прощаю од себе і од нашого роду, а на прощення України заслужи собі сам.

Глянув Карпо округ себе, а темна, ворожа сила все держить у лабетах і сама держить ся зубами, кихтями і на журавенських горбах.

— А втяти тобі кигті, а вищербити зуби — боркнув Карпо.

Могутнє, грімке дужаннє вже наближало ся. І Карпо на те закопи робив. На крайовиді, далеко, вирізували ся смуги диму, а по таборі пішов рух...

XIII.

Перший раз Сенько ніс отаманові поклони для січового товариства і перший раз на своєму житті бояв ся за себе по ночі. І тим то кожний згук, всякий шелест, навіть шарудіння, і те насторожувало його чутне вухо, він оберігав ся.

Другий раз варту змінляли, коли він наблизив ся до пасічника і повитав його Лиско.

Коло ліски настелив дід Лавро соломю і ліг поперек стежки чувати по свому.

— Що приносиш, хлопче?

— Я провів Карпа.

— Він зробить діло.

— Пострілу я не чув.

— Він зробить своє, так як ти своє зробив, — і дід погладив онука. — Лягай коло мене.

— Ще я не пройшов своєї дороги.

Вартовий розбудив у землянці товариство. В Сенька очі запалали, всі од

нього вісти прагнуть, кошового всі чекають, не на Петра Хвойку.

— Кошовий товариству поклін засилає, своєю головою за вас промишляє; потерпіти всіх вас просить: не забавить, він прийде, під власний стяг вас поведе.

Просіяли у всіх очі, по землянці понесло ся:

— Не даром нас заховали, Москві послуху не дали. Ой. де орли, де соколи, нам дорога в чисте поле!...

* * *

Погасали ранні зорі, туман сади повивав, як холодну росу хлопчик на бігу з трьох лип струснув.

Ранні пташки не співали, як сестриці привитали мандрівного брата. А мамуня тай на возі усю ніч не спала; одна рука тай на чолі, друга рука тай на серці, а все тіло костиніє.

Ой ще сонце не сходило, як втікачі повставали і росою припадали. Геї бо ять ся розкладати огонь навіть між корчачами, тільки шепчуть молитви, дрібні діти обкривають і худібку обійшли. До схід сонця нарікали: Бодай того не зазнати, свою хату покидати; перед кулями, вогнем ховати ся по яругах; проливати гіркі сльози за тих, що стоять у полі. Може стоять, може впали, але відтам не пролетить ані ворон, ні зазуля, щоби вісточку подати; хиба вітер, хиба хмара, хиба ґранат, або куля...

XIV.

А в четвер дуже рано-раненько то не громи били, не гори валять сь, то на журавенських сугорбах стрільно за стрільном злітало. А поки сонце з кривавих пелен виринало, то не вітер по житті ходив, то мужні, коренасті Саксонці по журавенських сугорбах свої розстрільні схиляли.

— А вжеж не видно ні ровів, ні засіків, ні перепон з дроту, ой не знати тай не вгадати, з котрого боку смерть нам надбіжить.

Півкнув камінь і колода, пень, брус фюкають, димок синій круто веть ся, а в ліщині злопотіло — і повзуни не піднялись.

Ще під горбом смілі Німці мужну піснь співають, а на горбах без ворога у крові конають.

* * *

Ненадійно, нагло злетів з горбів барабанний огонь на запасний курінь.

VII-го пруського полку, що саме надбігав до Дністра на міст. Потоки заліза зливалися і даремне втікати, даремне ховатися, ніяк боронити ся. Мов у хаті запаленій громом.

Понад толічку, понад скервавлену пересувають ся клуби газів. Зразу ще виривало і викидало глину; голови, руки, ноги літали високо над землею, а далі тільки густа курява і дим заступали світ — нічого не видко. Зразу проривались дикі оклики, стогни і зойк, а далі гук за гуком зляли ся всі в один страшний рев, уже нічого не чути.

Целюльоза і кров воняли.

Аж коли пекло прогуло, вся толічка була глибоко зрита, весь курінь посіканий, тіло і кров перемішані з глиною на замісь.

Приїхали санітети, та нікого було ратувати, нікому рани перевязати, нікого в могилу класти на вічний спочивок. Навіть ворон не має чого спустити ся на долину смерті, на толічку, що вчора ще грала свіжими барвами трави і квітів, кормила мільйони животин.

— Добрі ми поробили закоми під гармати — промовив Ханенко до Карна, на горбі 365 стоячи — бачиш земляче?

Стомив ся косар. Тиша облетіла горби і поля. Сумно схиляли ся дерева, тікав окровавлений потік, розлетіли ся пташки, розбігли ся звірики. А невтомне сонце животворне безупину вирощувало

життя округу розритої, перекопаної толічки.

Після бурі ще грім далекий загремить.

— Пробоє Німець од Голешова зайти, бо того разу вдала ся така штука — поясняв Ханенко — та тепер зуби поломить, бо як наш лівий фланк чудово багном критий, так знов правий прекрасно укріплений.

— Німець попробує і на сході перекинути через Дністер більшу силу, щоб обійти багно.

— Земляче, ти знов багато цікавився рухами військ.

— Степане Петровичу. виж знаєте, куди я збірав ся. В сю хвилию я мав як У. С. С. стояти в полі і бити ся з Москалем.

— У городі, у Глухові... Ідиж, козаче, до роботи; балачка послі.

Ще тільки в першій поті скупали ся копачі, як на сході загрюкало.

— То нова австрійська армія очищує собі дорогу і йде на Мартинів — каже Ханенко.

В пізній обіді Карпо був готовий з роботою, а рисунків Ханенко знов не домагав ся. Поїхали до Бакочина на Ханенкову квартиру покріпити ся їдою і сном. Колиж прапорщик то з почуттям, то з насміхом розпитував та розмовляв про Січи і спілки, про читальні і школи, Карпо непомітно звів розмову на воєнне діло, на укріплення журавен-

ських горбів. Ханенко розговорився, навіть зробив на столі смілим, вірним обрисом плян цілого табору.

Час було йому до команди технічних відділів, вийшли з хати. Карпо одрізнівся, блудив по таборі і пішов під закопи. Тільки раз зачіпив його офіцер і прогнав кріпкою лайкою, погрозами. Тоді подався Карпо на ліву руку проти сходу і приблизився до багна. Туди закопи не сягали, а чим далі на північ, багнистий приділ одхилявся на схід і між ним а табором лягли лани, поросли хащі та гай.

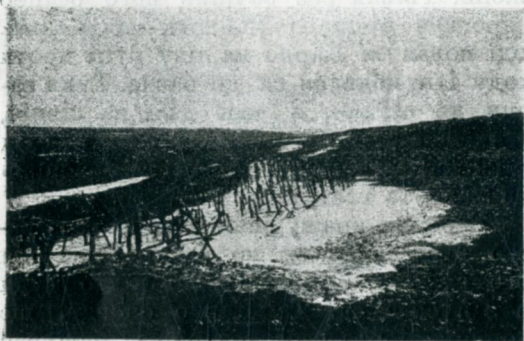
Берегом кряжу ішов Карпо геть далеко і роззирався по багні. Знав він його сяк-так, хоч звичайно ніхто туди не запускався. Та Карпо оногди, ще хлопцем дібрав собі товариша, бушував по лісах і потапав у багні, трохи смерти не пожив. Коли в гімназії вчився про торф, оглядав сі гужівна і трясавиці вдруге. А як приїхав з Америки, знов просидів тут днів два, бо замануло його, що можна би відси добувати торф. Тепер ходили йому по голові цілком інші думки.

Перед вечером вернув на Ханенкову квартиру і не застав господаря. Відрисував з його стола плян, замазав криски на столі і пішов назад над багно. А вже смеркало.

Карпо глянув позад себе. Табора і ворожих закопів не міг бачити, але їх обрис мав у голові, а ту владсть темної

сили, що могутньою навалою сплинула ся аж на сих окраїнах, чула його душа, як чули всі, що під сонце здіймали ся.

Чула його душа, прокинула ся і збунтувала ся.

XV.

Наближаючись до німецької сторони, Карпо кинув зброю. Приваблені трьома близькими стрілами Німці чекали вже на нього. Казав себе вести до команданта. Але вони не квапили ся. Тоді Карпо нагрозив, що діло пильне і на них він скидає одвічальність за припізнення. Офіцерові повторив те саме і одказав ся дати які небудь вияснення. На те офіцер мовчки написав листок і послав Карпа до полковника в журавенській палаті.

Тепер промовив Карпо ясно:

— Я кошовий печеніської Січи. З цілим моїм Кошем чекаю вільної дороги до У. С. С. Але Москаль уже нас визвав до борби поза боевою ленією і в такій борбі саме стою і я.

— А як же прийшли ви до тих думок?

На се розказав Карпо кількома словами історію свого Коша, свого села і свою.

— Кажете, що ваш Кіш у землянці чекає тільки хвилі, щоб піти в бовві ряди. А село ваше яке?

— Таке, як ми, як наш кіш.

— Якуж то прислугу прийшли ви нам оддати?

— Ось вам плян табора, зроблений російським прапорщиком од саперів, а тут плян двох становищ під тяжкі гармати. До того ще скажу, що в Бакочині є два великі склади муніції: один у гобальні, другий під голим небом, на горрі проти церкви. В Печенії великий обоз і корпусна управа. Всі ті місця можу ще докладніше описати і визначити.

— Ви скінчили?

— Раджу обійти журавенські гори, заняти Григорів і Бортники. Не потребую вам далі толкувати.

— Знаєте обхідну дорогу?

— Поведу ваші відділи багном, що підходить до Греди, а відтам близько залізничного шляху на схід од Луківця.

— Хибаж ті багна проходимі?

— Я не казав би.

— Розглядаючи карту, пробігав я їх оком нераз.

— Тепер і німецька піхота пробіжить багно, заскочить ворога, одріже два корпуси...

— Ясні і смілі слова, рада ваша просто без ціни. Але вірити вам не можу.

Карпо здригнув ся, як зарубаний пень.

— Там спільний наш ворог. Я добровільно до вас прийшов.

— Могли вас Москалі прислати.

— Москалі? — засміяв ся Карпо, але блисконув очима — і на свою згубу?

— Ні, на нашу, бо можуть зробити засідку.

Рванув ся Карпо, руку підняв, але прикипів до землі. Стояв проти Німця, що перевів очи з револьвера на столі і впер у Карпа погляд холодний мов сталь. Лице в Карпа вже цілком збіліло, а очі, огнисті очі не перестали бігати як ткацьке човенце.

— Хто так про мене думає, не варт од мене слова почути.

Завернув ся.

— Пригадали собі, що нікуди відси йти вже?

На Карпові очі зсунули ся повіки і дріжали, як листочки, але він бачив і всім тілом чув, куди хто повернув ся.

— Не се мене здержало, тільки я діло саме ціню. Вчиніть пробу.

— Так, пробу можемо зробити. Ви молодий чоловік, а розважний. Ви переведете багнами мужа 8—10. Колиж опісля наше військо піде вказаним переходом, ви лишите ся тут під вартою. Се треба вам знати і се послідня моя пересторога.

Як у вовка засвітили в Карпа очі. Він закрив їх повіками.

— Обидливо говорите, але зважте, чи не можу бути помічний вашим відділам, не тільки вам.

— Тепер ви вже за багато говорите. Вас там не буде треба. Почне ся наша праця. Я і просити вас не стану. Коли захочу, офіцер возьме вас перед себе і ви стежку покажете під примусом.

Стояв Карпо у весь ріст і вниз поглянув тільки з погордою:

— Ось як воно?

— А так, війна тепер.

— Що чиню, чиню добровільно для справи, без примусу.

— Можна вам думати, як хочете — закінчив полковник і видав прикази.

— Де ви навчили ся німецької мови?

— В українській гімназії в Рогатині, а потому в світі.

— Ви студент?

— Ні, покинув школу.

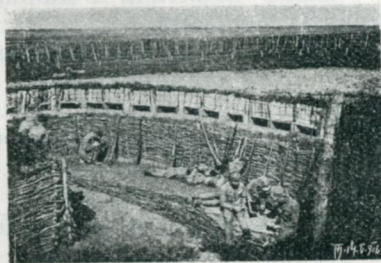
— Через що, ви бідні?

— Вбожества не зазнав, але мені треба було роботи і науки при роботі, а не науки без роботи.

— Деж ви працювали?

— Чотири роки ходив по світі, а вернув ся, то став до роботи на ріллі та до праці серед односільчан, поруч покійного батька.

Війшов у кімнату офіцер з двома підофіцерами тай забрав Карпа з собою.

XVI.

На дворі прилучило ся до них іще вісім жовнірів з собакою. Офіцер поглянув на карту, поспитав дещо у Карпа і сам правив автом. Скоро тільки минули перші корчі край багна, один жовняр закинув на Карпа аркан, другий вихопив зза пояса револьвер і тоді офіцер візвав провідника, щоб визначував стежку.

Карпо був спокійний. — Я не собака і не віл. Зніміть з мене пута, инакше я з місця не рушу ся.

— Ніщо вам не pomoже, я приказу не зміню.

— В такім разі шкода вашого труду.

— Я вас присилую до послуху.

— Можете мене застрілити, бо я оддав себе в ваші руки. Але моєї чести і гідности я не здихав ся.

— Я вам приказую починати роботу.

— Знай, пане, що з чоловіком маєш до діла. Не два пси взяли ви з собою, тільки одного пса, а другого чоловіка.

В безрадному гніву простояв офіцер кілька хвилин, далі виняв револьвера і звів на Карпа просто в голову. Але той не рушив ся з місця і прошибав офіцера суворим, холодним зором. Мірили себе очима довгу хвилю, аж рука з револьвером опала.

— Я син поневоленої нації, але знущати ся надо мною зась. Я служу добрій справі — кинув гордо Карпо, а лютий-прелютий Німець приказав зняти з нього аркан.

По ночі, при світлі малої ліхтарки дуже важко було Карпові шукати переходу. Офіцер бурмотів і кляли жовніри, кілька раз застрягли, хоч би низше колін. А Карпо-ж то працював натугою всіх змислів, вишукував пісочку, корчика, а то й цілця. За дотиком хабазя, він уже знав, чи воно на мокрому росте, чи на півсухому, продряхлому. Поки забив одного палика, нераз і не два поринав по пояс і треба було його шнуром витягати. Але мало-помало-поводи розвивав ся дріт із клубка; заспаній, болотяній гадюці убувало сувоїв, за те її ту-

лів без голови і без очей сам із себе ріс у довжину, простягав ся на помацьки.

Коли з таким трудом здобуто дороги кілометр з лишкою, Карпо кинув об землю шапкою і засвистав. У ту хвилину виринув місяць на небі і Карпові до лица блиснуло дульце револьвера.

— Бог з вами — сказав Карпо з насміхом — а револьвера заткніть за пояс. Тепер уже легка дорога, ми збули ся біди.

— Але за такі жарти життям можете заплатити.

— Хибаж моє життя має для мене яку небудь ціну, від коли воно зложено в ваші руки?

— Вашого базікання нам не треба.

— Доконче вам треба — і Карпо взяв ся під боки. — Ми проходимо забагнений ярк; він спадає до Дністра, тому весь час піднімала ся наша дорога, хоч і непомітно. Гляньтеж, що маєте перед собою пояс піску більш як на 3 метри широкий. Гляньте на ліво й на право, на ті гаї, що нас заслоняють. До Москалів маєте відсіль хоч шість кілометрів; можна вже навіть заспівати „Die Wacht am Rhein“, не то свистати.

Пішли вперед; по оба боки спливала вода, що низше так забагнувала ярк. Пройшли кілометрів з три-чотири, вище сухої полоси припала знов гружава, але лекше проходима і завела вже на горбок, що набіг на тому багні, мов пухлина.

— Ось вам ліс Грєда. Москалі не будуть його займати, бо не потребують, тому що праворуч од Грєди тягнеть ся бездонне багнище. На Грєді примістите курінїв три, а то і цілий полк. Тепер починаєть ся праця для вас.

— Чи можна буде ті тяжко прохідні місця штучно поширити? — спитав офіцер.

— Можна, спровадьте своїх піонірів.

Офіцер вислав на Грєду стежу з Карпом і з псом, а коло себе виставив варту і взяв ся за рисунки.

В лісі пішла стежа розстрільною на 8 мужа; попереду йшов підофіцер з Карпом і з собакою. Карпо два рази випровадив підофіцера на край лісу і показав йому ватру, що горіла в російськїм таборі за полями яких 4—5 км. од Грєди.

Коли вернули ся до офіцера, він спав, а на сході вже сіріло і видко було холодні випари багна, що піднімали ся в цілому ярі. Ходили по кістках, дросили мязи. Офіцер виставив із розстрільної варту, а Карпа послав з підофіцером та з письмами до полковника.

Назад була лекша дорога. Перейшли її здовж дроту, в мраці поринаючи. Ішли мовчки, наче дві тіни, і словечка одного не промовили. Перше слово свого товариша почув Карпо щойно тоді, як сідали до самоходу тай то був тільки приказ кинений шоферові, їхати до полковника.

XVII.

Знад Козари за Дністром приснув світ. Верх журавенського парку котить ся повінь, злото-срібло валить ся на ганок, на всю палату. Щезла зо двору мрака холодна, що всю ніч висить на багні під кряжем.

Карпо ясне вітав сонце — він живе, він буде жити.

Пливе радість, лине чар. На чубах лиц блискучі перли, на туліпанах горить янтар. Весь двір і парк гуде: цар-цар!... Зо двору в парк і з парку в двір пливе і мчить: ці-цір! ці-цір!..

Бурхає сила, з ланів несеть ся — Карпо журавенським кряжем струсне.

Нинішній день — великий день!

Відгадував Карпо, що прийде до великого, бо полковник спав на коня і пігнав ся ще до світу.

А полковник чвалав на Дністер, де стягнув усі сили.

— Ліве крило до наступу!

Ліва батарея спустила з ланців дикий звіринець. Зірвали ся люті змії, рує один за одним, то всі нараз. Брумчили, дзижчили в повітрі страшні чмеді залісні, од скажености тріскали, біснуваті ще й землю рили. Раз у раз розцвітали хмарки диму над покотами журавенських горбів, а деревина вершок похилить, гілку ронить. Тут вилетить грудка глини, як під рукою доброго копача, а обірветь ся вломок скали та стадом гусий і гусенять збігає з гори до Дністра, води напиту ся. Біжить, підскакує, крила розпускає, бігу придає.

— Завзято працює батарея — глядить полковник у дальновид — але не оддячить за вчешане, бо дострілу не найде. З більшим ще майстерством, ніж у журавенському парку, вихіснував тут Москаль терен і узліссє. Як хитро позарубував дерева і то не в простій ленії, а скосом. Ще нам од них учити ся шанці закладати.

Кличуть до телефону.

До лівого вуха: Гальо, бригадієр.

— Помічний полк я вислав до вас тяжкими самоходами о 4¹⁰.

— Піде вже просто на Жидачів, бо ворожий протинаступ зломаний, залізничий дворець уже в наших руках.

— Іратулюю. В полудневу пору і я вдару, до вечера буду готовий.

— Я тому зголосив ся до вас сам,

бо бачу, що маєте особливі пляни. А які саме?

— Ліва батарея підготувала наступ дуже завзято. В сю хвилину він і почався, а тимчасом пересунули ся на праве крило головні сили і вони вже заходять ворога з того боку, де він ніяк не ждав нападу.

— Славно. А я всіми силами бію на Жидачів. Най Бог помагає!

— Чолом.

До правого вуха: Гальо!

— Аdjutant у корпусі Коша. Ми вже готові на Мартинів; у Цвітовій перейшов один курінь ріку, але не може вийти на беріг і стоїть у воді.

— Мої пляни звязані безпосередно тільки з Жидачевом. Що у Гофмана під Галичем?

— Досі нічого певного, тільки те, що очікує наступу. Коли зголосити ся до телефону?

— Пізним вечером; хіба стало ся б щось злого. Най Бог помагає!

— Чолом.

— Гальо! гальо! хочу ще спитати: у Гофмана стоїть український легіон?

— Так, се його любимці і гордоці.

— Славно б'ють ся, чував про Матківку і я. Але чи кождому з них можна вірити? бо і я маю тут одного У. С. С.

— Кждому можна вірити, але хвалить ся їх по тихо, бо до кождої прилюдної похвали треба би додати укра-

їнську катедру на львівському університеті тощо.

— Се вже не моє діло.

— І не моє, пане полковнику.

— Най Бог помагає!

— Чолом!

Полковникові доложено, що двом куріням, які для омани пересунули ся на саме ліво крило, вдало ся ненадійно наїти сполуку з правим жидачівським крилом і вбити клин між Жидачів і Журавно.

На цілій боєвій ленії розвивають ся події точно по замислам полковника, тому ходив він на radoщах. Довірено йому провід скріпленої бригади, а тепер ото добуде він той мертвий пояс од річки Лугу по річку Сверх. От буде гарно!

Гук не вгавав. Полковник збирав ся до свого штабу на обсерваційний горбок, а тимчасом любував ся сонцем, глядів на буйні трави на леваді та на рій комах, що перелітали з квітки на квітку.

В само полудне гарматній стріл, другий, і в палаті задзвенчили вікна. Карпо розпізнав, що заговорили німецькі гармати. На се він ждав. З того, що бачив, з окремих слів складав собі образ боїв коло журавенського кряжу.

В ту хвилю пригнав ся адютант до полковника, що задрімав у кріслі таї сповістив його, що Жидачів узятий, побідні війська пруть на Ходорів. Той звіт зложено в голос, бо вся палата здрігала ся од грюкоту. А Карпова думка полинула

туди, де працювала так завзято вчора і всю ніч. Там, підчас наступу на сугорби підсував ся під Греду послідній запасний курінь. Один курінь виступив з лісу і як слабе ліве крило розставляв ся на березі забагненого яру; зате чоло і праве крило, три добірні, в боях неперевиті куріні стояли готові до удару всім розмахом із півночи на південь, коли жидачівська армія пробігала з півдня на північ.

Полковник велів наступати, а перед відіздом доложив начальній команді в Стрию: „Зелізний обруч круг журавенського відтинку замикаєть ся, як вуж. Ось ось він затіснить ся, журавенський кряж хрупне“.

Перед заходом сонця вже він пручав ся у смертних дріжаках. На Греді стояв полковник у тому місці, де рано Карпо і пес робили вивідну службу. Шеф бригадського штабу, прямий як струна, по службовому передав полковникові, що всі заводи на відтинку, всі шанці і канали з залогоми здали ся; всі припаси, резерви, обози, варстати і парк; командант із штабом і з канцеляріями, усе те достало ся Німцям як добича і то куплена незвичайно малими, просто ніякими втратами.

Врадуваний полковник пригнав ся до палати подати звідомлення начальній команді і знов поспішав оглянути вдруге свіжий листок своєї слави.

Аж тепер нагадав собі і того, що приніс йому такий дарунок до його хати, навіть непрошений. Ніхто ним досі за великими ділами не журился, тільки вартові, що кожної другої години зміняли ся.

Карпо вже знав. Радість не захитала його певности і полковник, сам перемінений, не міг завважити переміни у нього. На першій фразі замовк тай став викладать :

— Тисячі наших уратовані, втрати і шкоди у противника; побитий під Львовом не збере своїх сил. Прошу подати своє імя; не жалуйте ся: Krieg ist Krieg.

Простягнув Карпові руку тай спитав:

— Якої нагороди бажаєте, крім високого відзначення, до якого я зараз подам вас.

— Маю два прошення — відрік Карпо, не називаючи свого імени.

— А які саме?

— Прошу влекшити мені і мойому січовому товариству, щоб ми вступили до У. С. В.

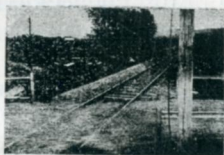
— Добре. В вашому селі завтра буде бранка, але ви покажете отсю записку німецькій командатурі і вам дозволять повести ваш Кіш до Стрілців.

— Спасибі. Того бажав я горячо. Я не служив Москалеві, не служу Німцям, тільки нашій власній справі. Під січовим прапором буду далі служити Україні; скоро дістанеть ся якась відзнака, хоч би невисока — то добре.

— А яка друга просьба?

— Скажіть мені, чому так тяжко нам, Українцям добути ваше довіре? Адже нема кращого жовняра над Українця, не має вірнішого підданого в державі.

— Можете їхати зо мною до свого села.

XVIII.

Карпові надто помало їхав самохід: хотів здихати ся товариства, хоч полковникова розмова з адютантом про подробиці оточення цікавила його.

Приглядали ся, як російські полонені стягали до Бакочина воєнну добычу, а втікачі вертали ся до своїх осель. Збіджені, ледви живі жінки піклували ся голодними діточками й худібкою, батьки коней поганяли, а котрі пішаки—двигали клунки. Чотири доби пробуті поза домом винисали ся на їх лицах, але в очах світила ся тиха радість, бо огонь і кулі не спалили хати, бо кінчить ся їх тривога і непевність. Вертають ся під свою стріху і вертають ся до давніх по-

рядків, які вже тільки крізь мраку бачили, таї бачили їх гарними. Кожний вірив, що в його хаті настане супокій, а на світі — мир. Вдячним оком гляділи на побідні війська.

Коли се бачив Карпо, ясною радістю всміхнув ся до його тихий вечір під Березиною: Пшеничка-жито колос свій клонять, під ноги стелить траву ярк, потічок оббиті ноги сполоче, а в лісі пташки пісоньку дзвонять, скоростріли колося не зжали, трави не стоптали копитами коні, ріллі не спорили шрапнелі, ґранати, вода не красилась червоною кровю. Ходи до нас — слава тобі!

Карпо заслухав ся і нагло відчув, що коло нього сів хтось на місце полковника, як той зліз до половеного генерала. Се була та сама мара, що шкірила зуби, коли аркан свиснув над ним: ти шпіон! Копнув її Карпо, та вона гаркнула в моторі самоходу: шпіон, шпіон... шпіон, шпіон!

На те Карпо роземіяв ся і одказав твердо:

— Нічого не тямш! Колиб я був мав дві сотні, був би я громом злетів на ворога, не був би кликав на поміч чужого.

— Wie meinen? — спитав його шофер.

— Ти не зрозумієш драми поневоленого, ти син великої, державної нації! — одмовив йому Карпо, скочив з авта і хотів перебігти попри Березину до

Журавлів. Та підофіцер, що вчора оддав його під караул, скочив за ним. Карпові й не в тямці було, що він ще й досі під арестом. Що йно тепер, як обидва стали перед полковником, той освободив Карпа таї казав одвезти його домів.

XIX.

— Гаразд, славне товариство!

— Здоров, пане кошовий!

Карпо з очий искри сипле; не говорить — дзвонить в дзвін. А у хлопців серце мліє, поза плечі йде мороз: як під вітер колоски, так на збірці всі під руку кошовому самі йдуть.

— Нам дорога в чисте поле, де життя достигають, в шаблі дзвонять, а з окопів гремить кріс.

— Веди, пане кошовий! Ми на тебе довго ждали, бо що скажеш, мусить бути.

— Сім день ладьте ся в дорогу, а там в похід виступати, бо калина похилилась, Україна зажурилась. Коням нашим в степах паша, а в Києві слава наша!...

— Веди, батьку, на край світа!

— Гаразд, славні Запорожці!

— Здоров, пане кошовий!..

І по збірці розходять ся. Аж виступив старий Лавро з костуром у руці, зняв шапку з сивої голови тай задержав товариство своєю речію:

— На Івана буде 50 років, як я почав рої зсипати. А виріс у мене в тім часі пасічник, що зібрав тільки одним — одного роя, але се рій козацький, січовий кіш.

Не стало мого пасічника, мого Яцка, за те Карпо робить батькове діло і веде на кровавий танок той рій, що я його на старість, ось нині ще дозираю у землянці.

Найже той рій летить у щасливу годину до матки в курінь. Але перше ви, хлопці, приходьте до мене споманути вашого батька Яцка Печеника. Справимо йому завтра поминки.

— Добре, діду! — каже Карпо.

— Прийдемо поминати! — загули доброволці.

Розійшли ся. Варці неспішно, Карпо не спішить ся.

— По всім, що ти зробив, Карпе, я в твоїй четі не йду.

— Варко! — несамовито крикнув Карпо, а в його очах і на лицах спалахнув чудний квіт кохання і горів, а голос облетів округу неї, обіймив так, що зімліти.

Не дивила ся дівчина на милого свого.

— Іди без мене! — одпихала вона приману. Очи спустила, тремтить, боїть ся, щоб він не просив, не промовив м'яко, тихо.

— Піду без тебе!... — повторив Карпо.

Дивив вя, хто з ним говорить; шукав тої, що сиділа з ним у самоході.

— І жий без мене! — зібрала Варка всі свої сили.

— Іду на поле бою! — струснув ся Карпо.— Рука моя дужа, а душа сміла— загремів.— Несу свою буйну голову, проллю молоду кров за Україну. Бо Вкраїні я служив, для Вкраїни тільки жив.

XX.

На майдані в день Івана січовий стяг гордо плавав.

Обі чети доброволців не зводили з нього ока. По переду кошовий на конику пишній грає, на сіделці горіховім і з булавою в руці. Куди вона похилить ся, туди чети лава пре. Дуднить земля, серце мліє.

Розступила ся громада, пливе чета, пливе друга, а в бакочинській ідуть дві стрілкині. Іде Івга і Варвара.

Вилітають шапки в гору, піднімає ся прапор, стяг величний; аж під небо пісня лине, клич боевий до побід.

Сонце ясне, небо синє, а на полях тільки мріє стяг Вільної України і чета її борців...

ГІСТЬ З ЗАПОРОЖА.

На воях поїхав Гзатко в степ, хоч
знав, що буде кара. Старий недобиток
Давид усе чинау, водив коня й габунт гзат-
ко з припошу урвав ся би, щоб тільки
по стелу погулять.

Куди в пісні обіди приїсє його бу-
лалий на діди хутір, був там чужий
хтось, бо по двору чурє три верієні
водня.

Од того Гзаткові полекшало: вми-
ле муть карати. Але в хату все таки не
зайшов, тільки стрибнув у сад. Аж чує,
у насні шесь грає. Тай не дідова бан-
дурь. Відкрав ся він, заліз у густий ма-
линика і бачить, як на кругляку сп-
дить хармази тай по струнах пальни-
ми водить. Саянці не шьому жості,
пизани із синьї сьєти, як море широкі,
жуває хармази за очі хана, а шабля
горить, горить од злота. Сам гість —

I.

На зорях поїхав Гнатко в степ, хоч знав, що буде кара. Старий недобиток Данило, що потуряв йому тай розказував усячину, водив коні в табун і Гнатко з припону урвав ся би, щоб тільки по степу погулять.

Коли в пізні обіди приніс його буланій на дідів хутір, був там чужий хтось, бо по двору чура три верхівці водив.

Од того Гнаткові полекшало: вже не муть карати. Але в хату все таки не зайшов, тільки стрибнув у сад. Аж чує, у пасіці щось грав. Тай не дідова бандура. Підкрав ся він, заліз у густий малинник і бачить, як на кругляку сидить кармазин тай по струнах пальцями водить. Сапянці на ньому жовті, штани із синьої савти, як море широкі, жупан-хармазин за очі хапа, а шабля горить, горить од злата. Сам гість —

орел степовий. Лице засмалене і все в шпрамах, сиві соколині очи, густа чуприна спадає оселедцем за вухчі, довгі вуси аж на жупан звисають. Хоч плечі у його кремезні, а широкі груди з криці ковані, так і чув Гнатко, що не глянь — а козак вихром помчить ся; спаде на свого вороного під дорогою кульбакою і тільки рукава замають, а вітер не здожене. Хто глядить на нього, той собі летів би. Таких гостей Гнатко у батька не видав.

Ні, орел-козак, орел сміливий, бистрий, веселий, хоч замислив ся, біля захмареного діда сидячи. На бандуру білий квіт з вишні налітає, білий квіт притрусив її, а яблінки рожеві цвітуть у пасіці, божа бжілка солодко бренить і тихо в саду.

Збудив ся гість, по струнах ударив, бистрим оком на діда скинув і наче в дзвін дзвонить: зажурился ти, пане Мальований, що у похід не підеш? Не тобі вже до того, хоч твою шаблю тямить і Лях і Татарин, а кобзарі про тебе співали. Тепер за тебе най молоді бють ся.

А Гнаткова мама, господиня на хуторі прийшла тай „ох мені лихо“, чи я зготовити не вмію, чи ви, тату, не вшанували пана отамана?

А то полуденок на двох скатертях, за зеленій, перетиканій садовими, пахущими квітоньками тай на білій, мережаній, верх неї. Скільки там не наскла-

дано млинців і вареників, в розмальованій мисочці сметани, сала і мяса на кружечці, хліба, пряників, медяників та бубликів, та ще доброго меду старого в жбанку, а перчаківки в пляшці — усе те мов не про них!

— Отсеж я на старі літа звичаю збув ся — виправдує себе дїдо — тай милого гостя пошанувать не знаю. А сам він винен, бо пісню вчарував мене.

— Пробачай, господине мила та шанована — весело каже гість. — І мясиво поїмо і млинчики втремо і бубликів дітям не оставимо, давай тільки горло промочить.

А Гнаткова мама вже і кивнула в бік, і зпід калини вивела сестричка малого Петруся.

— Мізинчик мій, „веди, мамо, до Заполозця“ тай веди, а тут язика забув? Тиж хотів отаманові вуси погладити.

А Петрусь стоїть мовчки, спаленів, з ноги на ногу переступа, татову кучму скубе, тай що гляне голубими очима на довгі вуси у гостя, то потупить ся і не привіта отамана, хоч сестричка підказує.

— Підеш на Січ хлопче, га? Я тебе візьму од мами, од дїда, до торока присилю, а на Січі пряників дадуть.

— Хай підросту — одвітує за нього мама.

— Хай підросте, а тепер дайте старшого.

— Хто зна, де той старший.

Гнатко мало не крикнув із малиника „ось я тут“, а мати править далі: Нема нам радости з його, не булб і Вам потіхи. Шибайголова! три рази з бурси втік, а як батько в хату не приймав, по степу три неділі з чабанами блавучив і батькові під руку ні за що й ніяк не стане.

— А годіж бо, годі, Меласю, і твої же батько не ліпший був, а тепер у хуторі статком віку дожива.

— Буде з його козак. Письма навчити ся треба — каже отаман — а як підросте, посилайте на Січ, там із товариством прочитає живії м и с л і т е і послужить Україні.

Прийняв ся гість за їду, а Гнатко, як встромив у нього очі, так і застиг. На їхньому хуторі так не їли і не пили. У них було без веселости і без сили.

— Так я, з чим приїхав, з тим їду, батьку Степане? Ніхто з твого хутора у похід не йде?

— Сором признать ся, отамане. Зять мені не вдав ся: тільки чумакує, статків наживає. А ти на Січ?

— Просто. Вжѐ шаблі нагострені, чорного проса в бочки насипано і все налаштовано для походу. До клечальної неділі вже ми в чистому полі будемо.

Перехрестив ся гість за хліб-сіль, став і голову сховав між квітами яблуні, сам як той явір стрункий, буйний. А як ішов з саду, турецькі вишні сипали йому під ноги свої білі, м'які платочки...

II.

На безкрайому, незайманому степу западала тиха ніч. Де зайшло сонце, там вже і заграви не має, вже вечірняя зоря мигтить, а могили вже ледвеньки мріють та мріють.

Край дороги в придолі дьоргає ва-тра, проти неї рисують ся міцні колеса, шкурятані васаги чумацьких маж, про-між них хитають ся рогаті лоби воликів та ввизають ся кремезні чумаки. Дві-три постаті куняють коло самого багат-тя, заходять ся коло казана повішеного на таганах, вже й на легких крилах ти-хого вітру долітає запах гарячого кулі-шу аж на той бік дороги.

Надто близько підступив до табору Гнатко, що крізь тирсу пробирав ся і коня на поводях тримав. Ось жене ся вже од табору вівчарик, од лаяння аж захлибаєть ся, а Гнатко наставив мала-хая, обганяєть ся. Але прибігла собака

близше і тільки ласить ся коло хлопця та коло коня.

Свиснув хтось із табору і Босик побіг на той свисток, а Гнатко взяв ся поспішно колувати. Впізнав він свисток той і поспіша на нічліг не до того, хто в чумацькій валці отаманом, а в комиш, що позаду табору чорнів.

Тихо світять ясні зорі і широкий степ німує. Що завийуть сіроманці, то в таборі лають пси, гукують вартові і до ватри докидають. О півночі сон приходить, хлопця морить, але Босик вірно пазить і хлопчика і коня.

III.

— Ег, кудиж ти так поспішаєш?

— Там, де ти був.

— А відки їдеш?

— Відтам, де мене нема.

— А куди їдеш?

— На Січ.

— Чомуж би ні. Є Січ — мати на Дніпрі, в.

Козарлюга свиснув, а з трави підняв ся другий, такий як він, і з лицем засмаленим і з довгими вусами і з чубом закрученим. — Ось тобі, Трохиме, на Січ їде той пуцьвірок.

— Ти не лай ся, а поводи пусти.

— Бо заплачеш?

— Ні, лоба розвалю.

— Ог, цуценя. Чи тим малахаєм голову провалюеш?

— З pistolі тобі засвічу, як тільки меш далі дорогу заступати.

— Годі тобі, Саво, годі з хлопям передирать ся. Вже бачиш, що з доброго поля ягода, тай буланого не шарпай. Гарний кінь. Ти, злопче, pistolями не хвались, лучше скажи мені, а чи знаєш ти дорогу на Січ?

— Доки знаю, доти їду, а там лучить ся добрий чоловік, то гаманця йому дам.

— Еге, Татарин сам одніме, як у тебе справді в червоні, як не хвалиш ся даремне.

— Ось і тобі дам, тільки проведи.

— Сховай гроші, я без того проведу тебе.

— Батьку ти мій, проведеш?

— Але, чи годиш ся ти на Січ! У тебе кінь добрий і чапрак дорогий, турецькі pistolі, а шабляка аж за довга для тебе, але чи в тебе ложка?

— Нема.

— Ог бачиш, не вмів на Січ збирати ся, чим кашу меш їсти?

— Куплю ложку.

— Можна купити ложку і каші поїсти, але чи вмієш ти її зварити?

— Навчу ся, а поки навчу ся, не їсти му.

— Сміяти ся будуть.

— Я в куріню бочку меду поставлю.

— За бочку меду навчать тебе кашу варити, але чи переплиवेश ти Пороги дніпрові?

— На нашому хуторі нема ріки таї човнами я з роду не плив.

— Ог через те на Січ тебе не приїмуть.

— І на Січі учать-же чогось. А не перепливу Порогів, то води дніпрової хлисну.

— Ой ні, хлопче. Але стривай, тебе як зовуть?

— Гнатком.

— Отже знай Гнатку, тільки отаман може розрішити. Давай, підемо до отамана. Але ти зівби чогонебудь? Лице твєс каже, що в тебе кишки позлипали.

— В Січі вже кашу їсти му, як ложку куплю.

— Ти гадав, що на Січ так далеко, як з хати в комору? Ложки тобі позичу, бо добрий з тебе козак буде.

— Став Гнатко перед отаманом, а сеж той самий орел, що був у дідовій пасіці, що на його так хочеть ся диви-

ти, що мусить з ним іти, кого він кличе не словом, а силою своєю.

— Якже тобі замавувало ся на Січ іти?..

— Давно кортіло. А не скажеш мені, пане отамане, домів вертати ся?

— Ні, яке мені діло?

— Огже ти з нашого хутора од Мальованого ні з чим поїхав. Я хочу сором змити.

— Он як воно! ти з бурси втікав, а вчити ся, хлопче, треба — каже отаман — і супить брови, а соколині очі так і грають радістю. — За чимже ти на Січ?

— У похід збирає ся козацтво — і я з ним.

— У похід ти ще не годиш ся.

— Батьку отамане, хоч за чуру візьми мене, бо прийшов великий час, на ворога треба одностайне стати. А там, може і покаже ся, — чи я к чому годжу ся.

Отаман глядів на хлопця довгу хвилю. — Гаразд козаче! — грімнув весело — приймаю тебе до свого куріня! — і стиснув Гнаткові руку.

* * *

— Я вас попросив, панове, аби вам показати, що зроджується на тлі війни. Скажи мені правду, хлопче, але правду, бо буде зле: за що тебе привів жандарм?

Малий хлопчик убого вбраний і то на-пів по військовому, сміли во дивився розумними очима.

— Не знаю, за що.

— А чогож ти волочиш ся?

— Я шукав Фельдпост . . .

Оба запрошені суді військові здивували ся.

— На щож тобі тої полевої пошти?

— Під тим числом стоять У. С. С.

Слідчий завважав: так зізнав і при вступних допитах.

— Але тебе хтось вислав, казав тобі крутити ся між військом тай підглядати?

— Ой, ніхто мене не вислав. Мама мене вибила, як я сказав, що пристану до жовнярів.

— А тато не бив?

— Тато давно помер.

— Чогож тобі до У. С. С.

— Хочу на войну.

— Ти ще не здав ся на войну, щож ти би там робив?

— Робота найде ся, а з кріса стріляти ніби штука? треба тільки пальцем натискати, а він сам стріляє.

— Ти бачив кріса?

— Бачив. Через наше село переходило багато війська, а в нашій хаті ночували раз жовніри і давали мені кріса до рук.

— Було з ними йти.

— Коли мені сподобали ся тільки У. С. С., бо я не Мадяр.

— Чомуж вони тобі сподобали ся?

— У нашім селі був сотник, а на нього так хочеть ся дивити, за ним кожний піде, кого він кличе, чи словом, чи силою своєю. І з сотником два Стрілці були, забрали кілька парубків до Коша тай ще співали: Нема в світі кращих хлопців, над січових добровольців.

— Відкиж ти знаєш полеву почту?

— Бо прийшли листи від стрілецьких бранців.

Слідчий рішав ся: свідоцтво моральности добре, хлопець скінчив 6-ий рік науки з дуже добрим поступом і мав йти до гімназії, але війна перепинила.

— Я пішлю тебе до староства, а староста відставить тебе до твоєї громади.

— А я зараз знов утічу.

— То знов підеш до арешту, але вже на довго.

— Добре тут в арешті, не голодуєш?

— Не дбаю за їду, бо не згину, але ніякої роботи не дають мені. І я хочу конче дістати ся на Фельдпост . . . Урву ся і піду.

— Завтра підеш на етапву станицю, відтам до тутешного староства, воно тебе відставить до твого повіту, а твое староство пошле тебе назад до твоєї громади і віддасть мамі.

В-5187

ВИДАННЯ АРТ. ГОРСТКИ І ПРЕСОВОЇ
КВАТИРИ У. С. С. В ПОЛІ. — ПІД РЕ-
-ДАКЦІЄЮ МИКОЛИ ГОЛУБЦЯ.-

I.

**СТРІЛЕЦЬКІЙ
КАЛЕНДАР - АЛЬМАНАХ
НА 1917 Р.
ЦІНА 5 КОР.**

— ЗАМОВЛЯТИ В РЕДАКЦІЇ: ЛЬВІВ, —
— — — — КУРКОВА Ч. 11. — — — —

ГЕРГАРТ ГАВТШМАН.

ЗАТОПЛЕНИЙ ДЗВІН

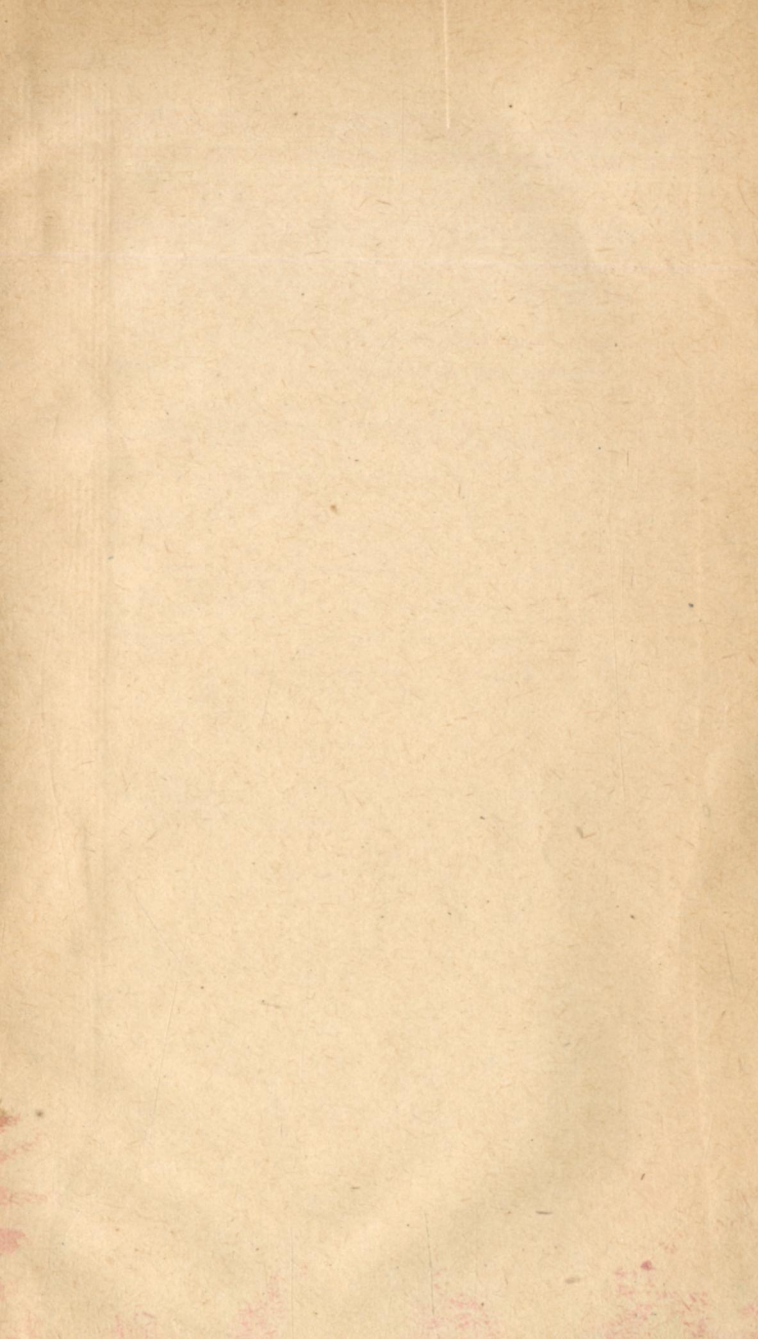
НІМ. ДРАМА-КАЗКА.

ПЕРЕКЛАВ

МИКОЛА ГОЛУБЕЦЬ.

ЦІНА 2 К.

ЗАМОВЛЯТИ В КНИГАРНІ НАУК. ТОВ.
ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ РИНОК 10.

80k.

621006

2,40

1987

B 5.187

150

dm 5-187